

Valtion liikuntaneuvoston lausunto vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta

Valtion liikuntaneuvosto nostaa esiin lausunnossaan, että vammaispalvelulain kokonaisuudistuksessa tulee huomioida läpileikkaavasti ja nykyistä paremmin toimintakyvyn edistäminen fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan avulla. Uudistuksen vaikutukset vammaisten henkilöiden liikuntaan tulee arvioida. Liikunta on vammaisten henkilöiden perusoikeus, ja sille on järjestettävä tarvittavat tukitoimet osana vammaispalvelulain turvaamia palveluita. Fyysisellä aktiivisuudella ja liikunnalla edistetään laajasti vammaispalvelulain tavoitteita vammaisten hyvinvoinnista ja itsenäisestä toimimisesta yhteiskunnassa.

Tausta

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi uudeksi vammaispalvelulaiksi. Esitysluonnokseen liittyy lisäksi muutoksia kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin, sosiaalihuoltolakiin, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annettuun lakiin.

Hallituksen esityksen tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa, tukea vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta vamman laadusta riippumatta sekä turvata vammaisten henkilöiden oikeus yksilöllistä tarvetta vastaaviin sosiaalipalveluihin ja välttämättömään huolenpitoon.

Uudistetussa vammaispalvelulaissa säädettäisiin keskeisistä vammaisen henkilön osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä välttämätöntä huolenpitoa turvaavista palveluista. Näitä palveluja olisivat valmennus, henkilökohtainen apu, erityinen tuki, asumisen tuki mukaan lukien tuki esteettömään asumiseen, lyhytaikainen huolenpito ja päivätoiminta sekä liikkumisen tuki.

Valtion liikuntaneuvoston lausunto

1. Lain tarkoitus -pykälän (1 §) perusteluissa on nostettava esiin tavoitteet vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämisestä.

Koskee pykälän 1 § Lain tarkoitus yksityiskohtaisia perusteluita.

Vammaispalvelulainsäädännön uudistaminen sisältyy pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan. Hallitusohjelman tavoitteena on myös liikunnallisen kokonaisaktiivisuuden nousu kaikissa väestö- ja ikäryhmissä sekä vammaisurheilun edistäminen. Lisäksi hallitusohjelman tavoitteena on vahvistaa yhdenvertaisuutta ja oikeuksien yhdenvertaista toteutumista. Hallitusohjelman mukaan erityistä huomiota kiinnitetään heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaamiseen.

Valtion liikuntaneuvosto nostaa esiin, että vammaispalvelulain uudistaminen ei ole tärkeää vain vammaisten henkilöiden keskeisten palveluiden kannalta vaan uudistus on tärkeä myös hallitusohjelman liikunta- ja yhdenvertaisuustavoitteiden kannalta. Vammaisten henkilöiden toimintakyvyn, liikkumisen ja liikunnan edistäminen edellyttää laajaa poikkihallinnollista yhteistyötä. Vammaisten henkilöiden ihmisten arki kuluu suurelta osin

liikuntahallinnon ulottumattomissa ja muiden hallinnonalojen vaikutuspiirissä, kuten vammaispalveluissa. Vammaispalveluiden sisällöllä, erilaisilla ohjeistuksilla ja suosituksilla sekä riittävillä resursseilla on keskeinen merkitys vammaisten henkilöiden fyysiselle aktiivisuudelle ja yhdenvertaiselle liikunnan harrastamiselle. Lisäksi vammaispalveluiden tavoitteena on tukea muun muassa vammaisten henkilöiden työ- ja toimintakykyä, osallisuutta ja osallistumista, yhdenvertaisuutta, itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta sekä poistaa niiden toteutumiseen liittyviä esteitä. **Kaikkien näiden edellä mainittujen tavoitteiden edistäminen edellyttää myös vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan tukemista ja edistämistä.**

Hallituksen esityksessä uudeksi vammaispalvelulain ei kuitenkaan huomioida riittävän hyvin vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan tukemista ja edistämistä, eikä esitys tue riittävästi vammaisten henkilöiden fyysisen toimintakyvyn edistämistä ja liikunnan harrastamista. Tärkeää olisi, että fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistäminen huomioitaisiin niin lain tarkoituksessa kuin osana vammaispalvelulain turvaamia palveluita. **Valtion liikuntaneuvosto esittääkin, että lain tarkoituksena (1 §) perusteluihin lisätään tavoitteet vammaisten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämisestä.**

2. Lakiuudistuksen vaikutukset vammaisten henkilöiden fyysiseen aktiivisuuteen ja liikuntaan tulee arvioida

Sanna Marinin hallituksen ohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen. Yhtenä keinona tavoitteeseen pääsemiseksi on hallitusohjelmaan kirjattu tavoite päätösten hyvinvointi- ja terveysvaikutuksien kattavasta arvioinnista.

Väestön fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistäminen edellyttää, että niihin liittyvät kysymykset huomioidaan esimerkiksi sosiaali- ja terveys-, koulutus-, ympäristö- ja liikennepolitiikkaan liittyvässä säädösvalmistelussa. Vammaispalvelulain uudistuksen yhteydessä on tehty säädösehdotukselle perinteistä vaikutusten arviointia. **Osana vaikutusten arviointia ei ole kuitenkaan arvioitu uudistuksen vaikutuksia vammaisten henkilöiden fyysiseen aktiivisuuteen ja liikuntaan, vaikka vammaispalvelulaki on vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan kannalta keskeinen laki**, kuten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan harrastamisen mahdollistavien apuvälineiden sekä riittävien avustaja- ja kuljetuspalveluiden kannalta.

Valtion liikuntaneuvosto esittää, että vammaispalvelulain uudistuksessa tulee arvioida uudistuksen vaikutukset vammaisten henkilöiden fyysiseen aktiivisuuteen ja liikuntaan. Parhaillaan on käynnissä liikunta- ja liikumisvaikutusten arvioinnin kehittämistyö (Hankenumero: OKM042:00/2021), joka tuottaa tietoa liikunta- ja liikumisvaikutusten arviointiin esimerkiksi osana säädösehdotusten vaikutusarviointia.

3. Vammaisten henkilöiden fyysinen aktiivisuus ja liikunnan harrastaminen vapaa-ajalla kuuluvat vammaispalvelulain piiriin. Terveystieteiden ja vammaispalvelulain yhteensovittaminen on olennaista vammaisten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämisessä.

Koskee pykälää 2 § Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön.

Terveystieteiden 29 §:n nojalla kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinällinen kuntoutus, johon kuuluu muun muassa kuntoutusneuvonta ja kuntoutusohjaus, potilaan toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi, toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä muut tarvittavat kuntoutumista edistävät toimenpiteet. Terveystieteidenlaki ei kuitenkaan vastaa vammaisten henkilöiden tarpeeseen ja oikeuteen harrastaa liikuntaa vapaa-ajallaan. Vapaa-ajan harrastamisen tukitoimet ovat kirjattuna vammaispalvelulain piiriin. Tavoitteet ovat molemmissa laissa yhteneväiset: edistää vammaisten toimintakykyä ja mahdollisuuksia itsenäiseen elämään.

Vammaisten omaehtoisen fyysisen aktiivisuuden edistäminen on kuitenkin jäänyt terveydenhuoltolain ja vammaispalvelulain rajapintaan, jolloin asian edistäminen ei ole kummankaan prioriteettina. Myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) tai muun lain perusteella myönnettävät vammaisten fyysisen aktiivisuuden edistämisen tukitoimet ovat riittämättömät.

Vammaispalvelulain 3 § mukaisesti vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Tämä edellyttää, että vammaispalveluilla edistetään vammaisten henkilöiden fyysistä aktiivisuutta ja osallisuutta vapaa-ajan toimintoihin.

Vammaispalvelujen käsikirja toimii käytäntöä ohjaavana asiakirjana. Vammaispalvelulainsäädännön uudistus aiheuttaa käsikirjaan merkittäviä muutostarpeita, joiden yhteydessä muun muassa apuvälineitä käsitteleviä suosituksia ja ohjeistuksia voidaan tarkastella ja muuttaa vammaisten henkilöiden fyysistä aktiivisuutta ja liikuntaa tukeviksi. Vammaispalvelujen käsikirjaan tehtävät muutokset kuitenkin edellyttävät, että vammaispalveluiden lainsäädäntö on vammaisten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämistä tukevaa.

Valtion liikuntaneuvosto katsoo, että vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan harrastamisen vapaa-ajalla kuuluvat vammaispalvelulain piiriin. Terveydenhuoltolain ja vammaispalvelulain yhteensovittaminen on olennaista vammaisten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämisessä.

4. Palvelutarpeen arviointiin tulee sisällyttää fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan harrastustoiminnan tukeminen

Koskee pykälää 4 § Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma ja 5 § Päätöksenteko ja palveluiden toteuttaminen.

Asiakas- tai palvelusuunnitelma on kirjallinen suunnitelma niistä palveluista ja tukitoimista, joita vammaisen henkilö tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä. Asiakas- tai palvelusuunnitelma toimii myönnettävien palveluiden pohjana ja perusteluna. Suunnitelma ei oikeuta palveluiden saamiseen vaan niitä pitää hakea erikseen. Suunnitelman tavoitteena on henkilön elämänlaadun parantaminen tarvittavien palvelujen ja tukitoimien avulla. Suunnitelman tarkoituksena on myös edistää palveluiden suunnitelmallisuutta, tavoitteellisuutta ja vaikuttavuuden arviointia suhteessa asiakkaan ja hänen perheensä tarpeisiin.

Palvelutarpeen arviointi on aina yksilöllinen prosessi. Palvelutarpeen arvioinnin ja päätöksenteon osana arvioidaan myös asiakkaan toimintakykyä. Kunnat päättävät, mitä menetelmiä toimintakyvyn arviointiin käytetään. Asiakkaiden toimintakyvyn yksilölliset arvioinnit tuottavat myös kunnan tasolla hyödynnettävää tietoa esimerkiksi palvelurakenteen kehittämiseen.

Palvelutarpeen arviointi on keskeinen prosessi, jossa määritellään vammaisen henkilön tarvitsemat palvelut ja tukitoimet. Palvelutarpeen arvioinnilla perustellaan kunnan budjettiin varattavia resursseja palveluiden toteuttamiseksi. Palvelutarpeen arvioinnilla on siten keskeinen merkitys myös vammaisen henkilön fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan tukemisessa. Fyysisen aktiivisuuden tukemisen ja liikunnan harrastamisessa tarvittavien palveluiden arviointi (avustaja, apuväline, kuljetuspalvelut) tulee olla mukana palvelusuunnitelmaa laadittaessa.¹

Valtion liikuntaneuvosto esittää lisättäväksi pykälään 4 § ja 5 § palvelutarpeen arvioinnin osa-alueeksi fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan harrastustoiminnan edistämisen tarvittavat tukitoimet.

5. Valmennuksen sisältöihin on lisättävä liikuntaneuvonta ja -ohjaus

Koskee pykälä 7 § Valmennus ja 8 § valmennuksen toteuttaminen.

Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvitsemia taitoja sekä perheen valmiuksia tukea vammaista henkilöä erilaisissa elämäntilanteissa. Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee sitä välttämättä:

- 1) tavanomaisessa elämässä tarvittavien taitojen opetteluun;
- 2) kommunikointiin;
- 3) elämän merkittäviin muutostilanteisiin.

Myös vammaisen henkilön perheellä ja muilla hänelle läheisillä henkilöillä on oikeus saada valmennusta.

Valmennusta vastaavia palveluita järjestetään nykyisin kehitysvammalain 2 §:n perusteella ohjauksena, kuntoutuksena, toiminnallisena valmennuksena ja työhönvalmennuksena sekä vammaispalvelulain 8 §:n 1 momentin perusteella kuntoutusohjauksena ja sopeutumisvalmennuksena. Valmennuksessa ei kuitenkaan ole huomioitu fyysiseen aktiivisuuteen ja liikuntaan liittyvää valmennustoimintaa. **Valtion liikuntaneuvosto esittää, että pykäliin 7 ja 8 valmennuksen sisältöihin lisätään liikuntaneuvonta ja -ohjaus esim. osana elintapaohjausta.** Käytännössä tämä tarkoittaisi vammaiselle henkilölle ja hänen läheisille henkilöille tarjottavaa ohjausta ja neuvontaa, joka liittyisi esimerkiksi liikunnan merkitykseen osana toimintakyvyn edistämistä tai uimahallin ja kuntosalin käyttöön itsenäisen elämän tukemiseksi.

6. Henkilökohtainen apu luo edellytyksiä vammaisten vapaa-ajantoiminnalle ml. harrastustoiminta

Koskee pykälä 9 § Henkilökohtainen apu.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua, jos hän tarvitsee välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä tai opiskelussa;
- 3) vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti muiden kanssa niissäkin tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa sen verran kuin hän välttämättä tarvitsee. Lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

Vammaisten henkilöiden fyysisen aktiivisuuden tukemisen ja liikunnan harrastamisen kannalta henkilökohtainen apu on hyvin tärkeä palvelu. **Valtion liikuntaneuvosto pitää kannatettavana ja tärkeänä, että 9 § mukaista henkilökohtaista apua on tavanomaisen avustuksen lisäksi saatavilla vähintään 30 tuntia kuukaudessa myös vammaisen vapaa-aikatoimintaan ml. harrastustoiminta.** Tämä mahdollistaa vammaisen avustamisen noin kahtena kertana viikossa liikunnan harrastamisessa.

7. Erityiseen tukeen on lisättävä liikuntaneuvonta ja -ohjaus

Koskee pykälää 12 § Erityinen tuki ja 13 § erityisen tuen toteuttaminen.

Erityinen tuki on palveluiden kokonaisuus, jonka tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön vuorovaikutusta, osallisuutta ja omia valintoja sekä antaa moniammatillista tukea vaativissa tilanteissa. Erityinen tuki on tarkoitettu vain niihin tilanteisiin, joissa vammaisen henkilön yksilöllistä tukea ei ole mahdollista toteuttaa muilla tämän tai muun lain mukaisilla palveluilla.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä tukea, jos hän tarvitsee välttämättä

- 1) sosiaalihuollon ammattihenkilön tai soveltuvan ammattitutkinnon suorittaneen henkilön antamaa osallisuuden ja vuorovaikutukseen tukea kodin ulkopuolella tai erityisestä syystä kotona (erityinen osallisuuden tuki);
- 2) erillisenä palveluna annettavaa tukea omien valintojen tekemisessä elämän merkittävässä päätöksentekotilanteissa (tuettu päätöksenteko); tai
- 3) moniammatillista osaamista edellyttävää tukea vaativissa tilanteissa (vaativa moniammatillinen tuki).

Erityisen tuen palvelukokonaisuus on toteutettava siten, että tarvittavat kokonaisuuteen kuuluvat palvelut muodostavat vammaisen henkilön yksilöllisiä tarpeita ja toiveita vastaavan kokonaisuuden. Jokaisen kokonaisuuteen kuuluvan palvelun myöntämisedellytykset, sisältö ja vaadittava osaaminen on kuitenkin arvioitava erikseen. Erityisen osallisuuden tuen sisältöä ja määrää sekä toteuttamistapaa arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen tuen tarve vuorovaikutuksessa ja osallisuudessa. Vammaisen henkilön tuen tarve sekä erityisen osallisuuden tuen sisältö vaikuttavat siihen, minkälaista osaamista tukihenkilöltä edellytetään.

Valtion liikuntaneuvosto esittää, että erityiseen tukeen (12 § ja 13 §) lisätään liikuntaneuvonta ja -ohjaus esimerkiksi osana elintapaohjausta.

8. Liikkumisen tukeen on lisättävä aktiiviset kulkuvälineet, kuten liikkumista helpottava apuväline

Esitys koskee pykälää 21 § Liikkumisen tuki, 22 § liikkumisen tuen toteuttamistavat ja 23 § liikkumisen tuen määrä.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada välttämättä tarvitsemansa kohtuullinen liikkumisen tuki, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista liikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Liikkumisen tukea on järjestettävä työ- ja opiskelumatkoihin sekä työllistymistä edistävän toiminnan, työ- ja päivätoiminnan sekä muun tavanomaisen elämän matkoihin. Liikkumisen tukea on lisäksi järjestettävä tarvittaessa valmennuksen, erityisen tuen ja lyhytaikaisen huolenpidon matkoihin. Liikkumisen tuen toteuttamistapaa, määrää ja alueellista ulottuvuutta arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön liikkumisen tuen tarve, muut käytettävissä olevat palvelut ja toimintaympäristön esteettömyys.

Vammaisen henkilön liikkumisen tuki voidaan toteuttaa:

- 1) kuljetuspalveluna;
- 2) henkilökohtaisen avustajan avulla;
- 3) saattajan avulla;
- 4) antamalla henkilön käyttöön auto tai muu hänelle soveltuva kulkuneuvo;
- 5) myöntämällä auton tai **muun kulkuneuvon** hankintaan taloudellista tukea;
- 6) **muulla soveltuvalla tavalla.**

Lakiesityksen mukaisesti liikkumisen tuki voidaan toteuttaa yhdellä tai useammalla eri tavalla.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tukea työ- ja opiskelumatkoihin sekä työllistymistä edistävän toiminnan, työ- ja päivätoiminnan, valmennuksen, erityisen tuen ja lyhytaikaisen huolenpidon matkoihin välttämättä tarvitsemansa määrä. Muun tavanomaisen elämän matkoihin on oikeus saada liikkumisen tukea vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa, ellei tätä pienempi määrä riitä turvaamaan välttämätöntä liikkumista. Hyvinvointialue voi vammaisen henkilön hakemuksesta toteuttaa liikkumisen tuen siten, että sen määrä perustuu matkojen määrän sijaan euromäärään tai kilometri- ja euromäärään. Hyvinvointialue voi päättää liikkumisen tuen jaksottamisesta korkeintaan yhden vuoden ajalle.

Jos hyvinvointialue on antanut vammaisen henkilön käyttöön auton tai muun kulkuneuvon taikka myöntänyt taloudellista tukea auton hankintaan, vammaisella henkilöllä on oikeus tämän lisäksi saada muuta liikkumisen tukea vähintään 24 yhdensuuntaista matkaa vuodessa, jollei tätä pienempi määrä riitä turvaamaan välttämätöntä liikkumista.

Valtion liikuntaneuvosto esittää lisäyksen 21 §, 22 § ja 23 § itsenäisen liikkumisen tukemisen tavaksi myös aktiiviset kulkuvälineet, kuten liikkumista helpottava apuväline (esim. pyörä tai käsipyörä). Tämä olisi asiakkaan valittavissa vaihtoehtoisesti, ja lisäksi tarkasteltaisiin, onko vaihtoehto kokonaistaloudellisesti edullisempi. Tällä toimintatavalla tuettaisiin vammaisten henkilöiden fyysistä aktiivisuutta ja liikunnan harrastamista sekä fyysistä toimintakykyä ja mahdollisuuksia itsenäiseen elämään.

Valtion liikuntaneuvosto kiinnittää myös huomiota siihen, että kuljetuspalveluihin liittyvien ”tavanomaisen elämän matkojen” riittävyys on merkittävä fyysiseen aktiivisuuteen ja liikunnan harrastamiseen vaikuttava tekijä vammaisilla henkilöillä. Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus vähintään 18 yhdensuuntaiseen matkaan kuukaudessa liittyen muun tavanomaisen elämän matkoihin, kuten asiointiin kaupassa, pankissa ja muissa palveluissa (esimerkiksi erilaiset liikuntapalvelut). Mikäli vammaisen henkilö käyttäisi kaikki tavanomaisen elämän liikkumiseen myönnettyt matkat liikuntaharrastamiseen, mahdollistaisi se liikunnan harrastamisen noin kaksi kertaa viikossa. Tämä mahdollistaisi vasta terveystieteellisen suosituksen täyttämisen (reipasta liikkumista 2 tuntia 30 minuuttia viikossa sekä lihaskuntoa ja liikehallintaa vähintään kaksi kertaa viikossa²). Käytännössä kuitenkin vain harvoin vammaisen henkilö voi kohdentaa kaikki kuljetuspalvelunsa liikunnan harrastamiseen ja näin ollen riittämätön kuljetuspalvelun määrä rajoittaa vammaisten henkilöiden mahdollisuutta harrastaa liikuntaa ja liikkua terveytensä kannalta riittävästi.

Liikuntaneuvosto pitääkin hyvin tärkeänä, että säännöstöä ei tulkita niin, että vammaisen henkilön subjektiivinen oikeus olisi kuukaudessa enintään 18 matkaa vaan perustellusta syystä vapaa-ajan matkoja myönnetään tätä enemmän.

9. Taloudellisiin tukitoimiin on sisällytettävä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen sekä liikunnan harrastamisen välineet

Koskee pykälää 25 § Taloudellinen tuki.

Lakiesityksen mukaan hyvinvointialue voi korvata puolet teknisten ratkaisujen ja muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen välineiden hankkimisesta aiheutuvista kohtuullisista kustannuksista, jos vammaisen henkilö tarvitsee niitä:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) liikkumisessa;
- 3) vuorovaikutuksessa; tai
- 4) vapaa-ajan toiminnoissa.

Pykälän yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan ”hyvinvointialue korvaksi määrärahojen puitteissa vammaiselle henkilölle puolet kohtuullisista kustannuksista liikkumisessa, vuorovaikutuksessa sekä päivittäisissä toimissa tai vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien teknisten ratkaisujen ja muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen välineiden hankkimisesta. Hyvinvointialue voisi lisäksi määrärahojen puitteissa järjestää muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisia palveluja ja taloudellisia tukitoimia.”

Valtion liikuntaneuvosto nostaa esiin, että 25 § taloudellisen tuen kirjaus ei tosiasiallisesti mahdollista vammaisen yhdenvertaista osallistumista liikuntaan. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset mahdollisuudet fyysiseen aktiivisuuteen ja liikunnan harrastamiseen edellyttävät monesti jotain sopivaa apuvälinettä. Harrastamisvälineiden hinta vaihtelee harrastusmuotokohtaisesti, mutta usein vammaisten henkilöiden liikuntaan tarvitsemat apuvälineet ovat kalliimpia kuin vammattomien henkilöiden tarvitsemat välineet, mikä lisää vammaisten henkilöiden liikunnan harrastamisen kustannuksia ja nostaa harrastamisen kynnystä. YK:n vammaissopimuksen artikla 20 (Henkilökohtainen liikkuminen) edellyttää sopimuspuolilta toimenpiteitä, jotta vammaiset voivat liikkua mahdollisimman itsenäisesti.

Vammaisfoorumi totesi lausunnossaan keväällä 2021, että taloudellista tukea tulee myöntää yksilöllisesti vammasta johtuvan välttämättömän syyn vuoksi erilaisiin harrastustoiminnan välineisiin asiakkaan ikä ja elämäntilanne huomioon ottaen. Korvattavaksi tulee se ylimääräinen kustannus, joka aiheutuu vammasta johtuvasta syystä. Esimerkiksi vammaisen lapsen kohdalla yksilöllinen tarve harrastustoiminnan välineeseen on arvioitava siten, että lapsi voi harrastaa yhdenvertaisesti muiden ikätovereidensa tavoin. Suositusluontoisessa Valtakunnallisessa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteissa todetaan, että harrastusvälineet ovat vapaa-ajan harrastusvälineitä, eivätkä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä.³ Harrastuskohtaisia apuvälineitä, kuten välineitä pyörätuolikoripalloon tai -salibandyyn ei korvata lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä.

Valtion liikuntaneuvosto pitää tärkeänä, että terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ja vammaisten osallisuuteen vapaa-ajan toiminnoissa tarkoitettujen välineiden ja laitteiden hankintaan myönnetään taloudellista tukea tämän lainkohdan perusteella. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä vapaa-ajan toimintoihin osallistumisen välineiden ja laitteiden avulla ylläpidetään ja kehitetään vammaisen henkilön toimintakykyä, mutta kyseessä ei ole kuntouttava toiminta.

Valtion liikuntaneuvosto esittää seuraavan lisäyksen 25 § kohtaan 4 vapaa-ajantoiminnot:

”Hyvinvointialue korvaa asiakaspalvelusuunnitelmaan kirjatut, toimintarajoitteen edellyttämät, välttämättömät ja kohtuulliset liikunnan harrastamisen apuvälineet. Asiakkaan omavastuuosuudeksi määritellään enintään 50 % ja omavastuun katoksi 2000 euroa. Apuvälineen käyttöikä arvioidaan, määritellään ja kirjataan asiakkaan palvelusuunnitelmaan”.

10. Hyvinvointialueisiin siirtyminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyy 21 hyvinvointialueelle 1.1.2023. Muutos ei koske Helsingin kaupunkia. Hyvinvointialueet vastaavat jatkossa myös vammaispalvelulain mukaisista palveluista.

Valtion liikuntaneuvosto muistuttaa, että siirryttäessä hyvinvointialueiden palveluihin, yksikään vammaisen henkilö ei saa jäädä palveluiden väliinpuotoajaksi, jos esimerkiksi kuntien aiemmin tarjoamat vammaispalvelut katkeaisivat tai heikkenisivät muutoksessa. Lisäksi tulee varmistaa, että lain muutoksella ja uuteen päätöksentekoaalustaan eli hyvinvointialueisiin siirryttäessä vammaisten henkilöiden palveluihin liittyvä päätöksenteko (esimerkiksi erilaiset käytännöt apuvälineiden ja kuljetuspalveluiden myöntämisessä) yhdenmukaistuu. Muutosta tulee seurata aktiivisesti ja havaittuihin epäkohtiin on puututtava välittömästi.

Perustelut fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan edistämisen huomioimiselle vammaispalvelulain uudistuksessa

Fyysisellä aktiivisuudella ja liikunnalla on keskeinen merkitys vammaisille henkilöille. Liikunta ja ulkoilu ovat yleisimpiä harrastuksia sekä vammaisten ihmisten, että muun väestön keskuudessa.⁴ Liikunnalla ja fyysisellä aktiivisuudella voidaan edistää vammaisten henkilöiden terveyttä sekä toiminta- ja työkykyä, hidastaa tai kokonaan ehkäistä monia sairauksia ja vähentää niistä aiheutuvia haittoja sekä edistää vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä selviytymistä sekä parantaa elämänlaatua. Liikunta parantaa myös vammaisten henkilöiden psyykkistä hyvinvointia sekä edistää osallisuutta yhteiskuntaan.

Vammaisen henkilön hyvään arkeen kuuluu mahdollisuus liikkua, harrastaa liikuntaa ja urheilla. YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista mukaan vammaisilla henkilöille tulee turvata yhdenvertainen osallistuminen muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan. Perustuslain (731/1999) sivistyksellisten oikeuksien mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Itsensä kehittäminen sisältää mahdollisuuden liikunnan ja muun ruumiinkulttuurin harjoittamiseen. Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallistuminen liikuntaan edellyttää julkisen vallan tukitoimenpiteitä.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava myös jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä edistettävä väestön terveyttä. Velvoite väestön terveyden edistämiseen viittaa sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevään toimintaan sekä yhteiskunnan olosuhteiden kehittämiseen yleisesti väestön terveyttä edistävään suuntaan⁵.

Vammaiset henkilöt liikkuvat ja harrastavat liikuntaa keskimäärin muuta väestöä vähemmän. Esimerkiksi neljännes (24 %) liikuntarajoitteita kovista lapsista ja nuorista liikkui suosituksen mukaan, kun vammattomat lapsista ja nuorista reilu kolmannes (34 %).⁶ Lukioissa opiskelevista toimintarajoitteisista nuorista kolmannes (33 %) oli vähän liikkuvia, eli liikkuvat vähintään tunnin 0–2 päivänä viikossa, kun muista nuorista vähän liikkuvia oli reilu viidennes (22 %).⁷ Koronapandemian aikana toimintarajoitteita kokevilla nuorilla liikkuminen on vähentynyt muita nuoria yleisemmin.⁸ Toimintarajoitteisilla aikuisista ulkoilua tai liikuntaa vähintään kerran viikossa harrastaa puolet toimintarajoitteisista aikuisista (muusta väestöstä kolme neljäsosaa). Ulkoilua tai liikuntaa harrastamattomien määrä on noin kolmannes (muusta väestöstä noin kymmenesosa).⁹

Väestön riittämätön fyysinen aktiivisuus ja liikunta aiheuttavat yhteiskunnalle merkittäviä lisäkustannuksia, kuten terveydenhuollon suoria kustannuksia, ikääntyneiden kasvavia hoivakuluja, syrjäytymisen kustannuksia sekä sosiaalietuuksien lisäkustannuksia. Liian vähäisen fyysisen aktiivisuuden yhteiskunnallisten kustannusten on arvioitu olevan vähintään kolme miljardia euroa vuodessa.¹⁰ Erityisesti vähän liikkuvien väestöryhmien, kuten toimintakyvyltään heikentyneiden ikääntyneiden liikkumiseen ja liikuntaan panostamisella voidaan saada aikaan merkittäviä kustannussäästöjä yhteiskunnalle. **Liikunta on edullinen terveyden ja toimintakyvyn edistämisen keino, jota ei ole otettu vielä riittävän määrätietoisesti käyttöön vammaisten henkilöiden terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi sekä terveys- ja toimintakykyerojen kaventamiseksi.**

Vammaisten henkilöiden toimintakyvyn ja liikkumisen edistäminen edellyttää yhteistyötä laajalta joukolta toimijoita julkisesta hallinnosta kolmanteen sektoriin. Vammaisten henkilöiden polku liikkumaan on monesti useiden hallinnonalojen ja kolmannen sektorin toimijoiden vastuulla. Liikuntatoimi vastaa tiedottamisesta ja tarjonnasta. Vammaispalveluille kuuluvat avustajat, kuljetuspalvelut ja apuvälineet.¹¹ Vammaispalveluiden tavoitteena on tukea vammaisten henkilöiden työ- ja toimintakykyä sekä omatoimisuutta. Vammaispalveluilla ja tukitoimilla helpotetaan vammaisten henkilöiden selviytymistä jokapäiväisestä elämästä. **Vammaispalveluissa tehdään arvokasta työtä vammaisten henkilöiden terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi, mutta liikkumisen ja liikunnan edistämisen asemaa on vahvistettava osana vammaispalveluita.**

Paavo Arhinmäki
puheenjohtaja

Minttu Korsberg
pääsihteeri

Lähteet

¹ Liikunnan vammaispalvelut, Suomen Paralympiakomitean internetsivut, <https://www.paralympia.fi/palvelut/esteettomyys/liikunnan-vammaispalvelut>

² Soveltavat liikkumisen suositukset, <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumisen-suositukset/soveltavat-liikkumisen-suositukset/>

³ Valtakunnalliset lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2020; Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille, STM 2020:23).

⁴ Tiina Hakanen, Sami Myllyniemi ja Mikko Salasuo (toim.): Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2. SEKÄ Tiina Hakanen, Sami Myllyniemi ja Mikko Salasuo (toim.): Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:5. SEKÄ Päivi Sainio, Katri Sääksjärvi, Päivi Nurmi-Koikkalainen, Sanna Ahola ja Seppo Koskinen: Toimintarajoitteisuuden yleisyys ja toimintarajoitteisten henkilöiden hyvinvointi – tuloksia Terveys 2011 –tutkimuksesta. Teoksessa: Päivi Nurmi-Koikkalainen ym.: Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotuotannosta. THL työpäpaperit 38/2017.

⁵ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

⁶ Kwok Ng, Pauli Rintala ja Piritta Asunta: Toimintarajoitteiden yhteydet liikuntakäyttämiseen. Teoksessa: Sami Kokko ja Leena Martin (toim.): Lasten ja nuorten liikuntakäyttämisen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia vuodelta 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁷ Kwok Ng, Piritta Asunta, Anni Lindeman, Harto Hakonen ja Pauli Rintala: Toimintarajoitteita kokevien opiskelijoiden liikuntakäyttämisen. Teoksessa: Sami Kokko, Riikka Hämylä ja Leena Martin (toim.): Nuorten liikuntakäyttämisen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2021:1.

⁸ Sami Kokko, Katja Rinta-Antila, Jari Villberg, Mirja Hirvensalo, Pasi Koski ja Kwok Ng: Suomalaisnuorten liikkuminen koronapandemian aikana keväällä 2020. Teoksessa: Marko Kantomaa (toim.): Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2020:2.

⁹ Päivi Sainio, Katri Sääksjärvi, Päivi Nurmi-Koikkalainen, Sanna Ahola ja Seppo Koskinen: Toimintarajoitteisuuden yleisyys ja toimintarajoitteisten henkilöiden hyvinvointi – tuloksia Terveys 2011 –tutkimuksesta. Teoksessa: Päivi Nurmi-Koikkalainen ym.: Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotuotannosta. THL työpäpaperit 38/2017.

¹⁰ Tommi Vasankari ja Päivi Kolu (toim.): Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018.

¹¹ Saku Rikala: Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä – selvityksen taustamateriaali. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:4.